

Vətəndaş cəmiyyətində dialoq və əməkdaşlıq naminə birgə fəaliyyət

Dialoq və əməkdaşlıq naminə birgə fəaliyyət sahəsi vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyəti ilə əlaqəli olan beynəlxalq hüquqi standartlar qərar qəbul etmə proseslərində vətəndaş cəmiyyəti üçün yer təmin edir. Vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyəti üçün təhlükəsiz və əlverişli şərait insan hüquqları sahəsində beynəlxalq standartlara əsaslanan etibarlı milli hüquqi baza səviyyəsində dəstəklənməlidir.

İfade azadlığı, birləşmək, dinc toplaşmaq və dövlət işlərində iştirak etmək hüququ insanlara müsbət dəyişikliklər naminə səfərbərlik imkanı verən hüquqlardır. Hər bir şəxs, fərdi və ya bəşərlər ilə birlikdə, bu hüquqlardan yararlanmalıdır. Onlar vətəndaş fəaliyyətinin əsasını təşkil edirlər. İnsan hüquqları üzrə əsas beynəlxalq sənədlərin əksəriyyəti ictimai azadlıqların müdafiəsi ilə birləşən əlaqəli olan və ayrı-seçkiliyə yol verməməklə bağlı bütün prinsiplərə istinad olunan müddəaları özündə birləşdirir: X İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə (19, 20, 21-ci maddələr); X Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt, fikir və fikri sərbəst şəkildə ifadə etmək, dinc məqsədlə toplaşmaq və birləşmək, və ictimai həyatda iştirak azadlığı hüquqlarını təmin edir (19, 21, 22, 25-ci maddələr); X İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt, həmkarlar ittifaqları yaratmaq və onlarda iştirak etmək, həmçinin, mədəni həyatda iştirak etmək hüququnu təmin edir (8, 15-ci maddələr); X Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya, qadınların hüququ, siyasi, iqtisadi və mədəni həyatda iştirak etmək hüququnu təmin edir (maddə 3); X İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiya ifadə azadlığı, dinc toplaşmaq və birləşmək və ictimai işlərdə iştirak etmək hüququ ilə bağlı ayrı-seçkiliyi qadağan edir (maddə 5); X Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya ifadə, birləşmək və dinc toplaşmaq azadlığı hüququnu təmin edir (13, 15-ci maddələr); X Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiya fikir və sərbəst ifadə azadlığı, informasiyaya çıxış əldə etmək hüququ, siyasi və ictimai həyatda, eləcə də, mədəni həyatda iştirak hüququnu təmin edir (21, 29, 30-cu maddələr); Məhdud qabiliyyətlərə malik şəxslərin hüquqları haqqında 2014-cü ildə, regional QHT-lər və beynəlxalq təşkilatlarla birlikdə, islam dini çərçivəsində gender bərabərliyinin həyata keçirilməsi işində məlumat mübadiləsi və regional təcrübələri müzakirə etmək məqsədilə, hökumət qadın hüquq müdafiəçiləri üçün beş günlük forumun keçirilməsinə dəstək vermişdi. Meksikada hüquq müdafiəçiləri və jurnalistlərin müdafiəsinə dair 2012-ci ildə qəbul edilmiş qanun hüquq müdafiəçiləri və jurnalistlərin üzvlük hüquqları haqqında qanun qaldırmaq üçün milli mexanizmin yaradılmasına nəzərdə tutur. Həmin qanun beynəlxalq QHT-lərin və təşkilatların, eləcə də, OHCHR-in Meksika Nümayəndəliyinin dəstəyi ilə, vətəndaş cəmiyyəti subyektləri və Konqresin iştirakı ilə hazırlanmış-

dır. Nepalda 2010-cu ildə, Məzhəb Ayrı-seçkiliyi və Toxunulmazlığı barədə Qanun vətəndaş cəmiyyətinin, dalitlərin işləri üzrə Milli Komissiyasının və OHCHR-in Nepal Nümayəndəliyinin iştirakı ilə işlənib-hazırlanmışdır. Həmin qanun 2011-ci ilin mayında qəbul edilmişdir. Yeni Zelandiyada 2011-ci ildə Əlillər haqqında Qanun Əlillərin Assosiasiyasının iştirakı ilə hazırlanmışdır. Dinc toplaşmaq və sərbəst birləşmək azadlığı hüququ ilə bağlı BMT-nin xüsusi məruzəçisinin hesabatı, Vanuatuda, 2013-ci ildə Hökumət Universal Periodik İcmal Komitəsi yaratmış və komitənin sədr müavini vəzifəsinə Vanuatu Qeyri-Hökumət Təşkilatları Assosiasiyasının nümayəndəsini təyin etmişdi. Bundan başqa, vətəndaş cəmiyyəti insan hüquqları haqqında məruzələrin təqdim edilməsi üzrə ölkənin öhdəliklərini əlaqələndirmək səlahiyyətini həyata keçirən İnsan Hüquqları üzrə Milli Komitədə də təmsil olunur. 2013-cü ildə, Əlillərin Hüquqları üzrə Komitənin hesabatının hazırlanmasında əlil şəxslərlə işləyən təşkilatlarla geniş məsləhətləşmələr aparılmışdır. X Bütün şəxslərin zorakı tərdə itməkdən qorunması haqqında Beynəlxalq Konvensiya zorakı itmə şəraitinin və itmiş şəxslərin taleyinin müəyyənəndirilməsinə yardım göstərməklə məşğul olan təşkilatlar və assosiasiyalar yaratmaq və bu cür işləri həyata keçirən təşkilatların və assosiasiyaların işində sərbəst şəkildə iştirak etmək hüququnu nəzərdə tutur (maddə 24); X Bütün işçilərin və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının müdafiəsinə dair Beynəlxalq Konvensiya birləşmək azadlığı hüququnu təmin edir (maddə 26). Vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyətinin qarşısını almaq, məhdudlaşdırmaq, dayandırmaq və ya fəaliyyət nəticələrini ləğv etmək üsulları. Professor Nigel Rodley: "Hökumətlər də daxil olmaqla, bizlərdən heç kim bütün faktlara, ən yaxşı ideyalara malik ola və ya həll etməyə çalışdığımız problemlərin kökündə duran bütün səbəbləri bilib bilməz. Yalnız kollektiv təcrübə bizə xəyir gətirə bilər. Məhz buna görə də, hər hansı qərar qəbul etməzdən əvvəl, bütün maraqlı tərəfləri, xüsusilə, marginal qrupları dinləmək çox vacibdir. Məsələn, İnsan Hüquqları Komitəsi hökumətlər, BMT və vətəndaş cəmiyyəti də daxil olmaqla, ən müxtəlif mənbələrdən məlumat toplayır. Bu, hökumətlərin öz qanun və təcrübələrini insan hüquqları ilə bağlı ratifikasiya etmiş olduqları sazişlər çərçivəsində götürdükləri öhdəliklərlə daha çox uyğunlaşdırmaq istiqamətində görməli olduqları əməli tədbirlərlə əlaqədar əsaslı yekun qeydlər və tövsiyələr hazırlamaqda bizə kömək edir, keçirilməsini təşviq etmək və qorumaq üçün də məsuliyyət daşıyır. İfade, birləşmək və dinc toplaşmaq azadlıqlarından istifadə ilə bağlı xüsusi vəzifə və məsuliyyətlər vardır və onların istifadəsinə müəyyən məhdudiyyətlər tətbiq oluna bilər. Hər hansı məhdudiyyətlər qanunla müəyyən edilməli və yalnız digər şəxslərin hüquqlarına və nüfuzuna hörmət və ya dövlət təhlükəsizliyi və ya ictimai asayişin mühafizəsi, ictimai asayiş, əhalinin sağlamlığı və ya mənevəniyyət baxımından zəruri olmalıdır. Bu cür əsaslar heç bir halda çoxpartiyalı demokratiyanın, demokratik prinsiplərin və insan hüquqlarının təbliğinin qarşısını alması məqsədilə tətbiq edilə bilməz. Vətəndaş cəmiyyətinin işinə mane olan qanunvericilik və normativ xarakterli tədbirlər 4.2." Əsassız tədbirlər qanunlar və normativ aktlar, məsələn, aşağıdakı yollarla vətəndaş cəmiyyətinin azadlıq və müstəqilliyini məhdudlaşdırma bilər: X Müsbət fayda (məsələn, vergi güzəştləri) olmadan qeydiyyat tələbləri; X Mümkün fəaliyyət növlərinin məhdudlaşdırılması; X Qeydiyyatız fəaliyyətə görə cinayət sanksiyalarının tətbiqi; X Konkret birliklərin, o cümlədən, beynəlxalq QHT-lərin və ya xaricdən maliyyələşən birliklərin və ya insan hüquqları üzrə fəaliyyət göstərən qrupların qeydiyyatına məhdudiyyətlərin tətbiqi; X Hansı şəxslərin və ya təşkilatların bu və ya digər fəaliyyətlərə məşğul ola biləcəyi ilə bağlı meyarların və ya bu cür fəaliyyətlərə məhdudiyyətlərin tətbiqi; X Maliyyələşdirmə mənbələri (məsələn, xarici mənbələr) ilə bağlı məhdudiyyətlərin tətbiqi; X Ayrı-seçkilik müddələrinin əksini tapdığı və ya bəzi qruplara qeyri-mütənasib mənfi təsir göstərən dinc toplaşmaq, birləşmək və ifadə azadlığını tənzimləyən qanunların qəbulu. Bundan başqa, ağır inzibati prosedurlar və diskresion tədbirlər də VCS-lərin fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsinə mane ola və ya onları ləngidə bilər. Məlumat əldə etmək azadlığı hüququ məhdudlaşdırıldıqda, VCS-lərin siyasət prinsiplərinin formalaşdırılması prosesinə daha az fəal müdaxilə imkanı olur. Qərarların qəbulu proseslərində həddindən artıq məhdud və ya sərt iştirak formaları (məsələn, VCS-lərə verilən "müşahidəçi statusu" və ya məhdud səsvermə hüququ) da iştirakla bağlı maneələrdəndir. Birləşmək sərbəstliyi standartları milli və yerli səviyyədə tətbiq olunduğu qədər beynəlxalq səviyyədə də tətbiq edilir. 3.3 Dinc toplaşmaq azadlığı və birləşmək hüququ üzrə BMT-nin xüsusi məruzəçinin çoxtərəfli təsisatları kontekstində hesabatı, A/69/365. Vətəndaş cəmiyyəti hökuməti tənqid etdikdə və ya onun baxışlarına, siyasətinə və fəaliyyətinə etiraz etdikdə, qanunların qeyri-müəyyən müddəaları düzgünlük və qanunilik adı altında (məsələn, çirkli pulların yuyulması, terrorla mübarizə, milli təhlükəsizlik, ictimai əxlaqın mühafizəsi, diffamasiyaya qarşı mübarizə, milli suverenliyin qorunması) tətbiq edilə və aşağıdakı nəticələrə gətirib çıxara bilər: X Rəhbərliyin və daxili idarəetmənin əsassız olaraq yoxlanılması; X Qeydiyyatız ləğv etmək təhdidləri və ya faktiki ləğv etmək; X Ofislərin məcburi şəkildə bağlanması; X Axtarış və əmlakın müsadirə edilməsi; X Hədsiz cərimələr; X Saxta ittihamlar əsasında təqiblər; X Əsassız həbslər və həbs tədbirləri; X Səfərlərin qadağan edilməsi; X Vətəndaşlıqdan məhrum etmə; X Mitinq və yığıncaqların əsassız şəkildə məhdudlaşdırılması və ya ləğvi. BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyəti üçün təhlükəsiz və əlverişli şəraitin yaradılması və qorunmasına dair Qətnaməsində de-yure və de-fakto olaraq qeyd olunur: "bir sıra hallarda... milli hüquqi və inziba-

ti müddəalar... beynəlxalq hüquqa zidd şəkildə vətəndaş cəmiyyətinin işinə mane olmaq və onun təhlükəsizliyinə təhdid məqsədi daşmışdır." 4.3. Qanunun təsir dairəsindən kənar təqib, hədə-qorxu və repressiyalar vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyət sahəsini məhdudlaşdırma biləcək qanunla müəyyən olunan məhdudiyyətlər və əsassız qəbul edilən qanunlarla yanaşı, VCS-lər və ya onların ailə üzvlərinə qarşı təhdidlər və ya digər psixoloji təzyiq formaları və ya fiziki hücumlar onların sərbəst fəaliyyətinə mane ola bilər. Bu cür hərəkətlərlə bağlı nümunələrə daxildir: X Telefonla edilən hədə-qorxular; X Təqib; X Fiziki hücum və ya cinsi təcavüz; X Əmlakın məhv edilməsi; X İş və ya gəlir mənbəyindən məhrum etmə X İlgəncələr; X Qətlər. Qadın hüquq müdafiəçiləri kişi həmkarlarının üzvlük riskləri üzvləşirlər. Lakin onlar qadın olduqlarından, onlar həm də məqsədyönlü şəkildə cinsi zəmində hədə və zorakılıqlara məruz qalırlar. Tez-tez, qadın hüquq müdafiəçilərinin işi ailə haqqında ənənəvi təsəvvürlərə və cəmiyyətdəki cinsi rollara təhdid kimi qiymətləndirilir və bu, geniş kütlələr və hakimiyyət orqanları tərəfindən qəbul edilmir. Onların işi icma liderləri, dini qruplar, ailələr və ictimaiyyət tərəfindən din, şərəf və mədəniyyətə təhdid hesab edildiyindən, qadın hüquq müdafiəçilərinə damğa vurulur və onlar sürgün edilirlər. Bundan başqa, onların fəaliyyətinin özü və ya nail olmaq üçün çalışdıqları hədəflər (məsələn, qadın hüquqlarının və ya hər hansı gender hüquqlarının həyata keçirilməsi) də onları hücumların hədəfinə

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüququ, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

çevirir. Qadın hüquq müdafiəçilərini təcrid etmək və onların işləmək həvəsini öldürmək məqsədilə, onların ailələri də təhdid və zorakılıqların hədəfinə çevrilirlər. Qadın hüquq müdafiəçiləri, kişi həmkarları ilə müqayisədə, müxtəlif zorakılıq formalarına və digər hüquqpozmalara, xurafatlara, təcrid olunmalara və məhrumiyyətlərə daha çox məruz qalırlar. Qadınların həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə müdafiə mexanizmlərini və onların problemləri ilə bağlı digər cavab tədbirlərini gücləndirmək məqsədilə, bu cür problemlərin BMT-nin Baş katibi Pan Gi Munun Vətəndaş Cəmiyyətinə dəstəklə bağlı yüksək səviyyəli tədbirdəki çıxışından 23 sentyabr 2013-cü il Səfir Laura Düpüi Lassere, Uruqvayın BMT-nin Cenevrədəki daimi nümayəndəsi və İnsan Hüquqları Şurasının sədri (2011-2012). "Vətəndaş cəmiyyəti"ne daxil olan insanlar və qruplar tez-tez başqalarının həyatını yaxşılaşdırmaq üçün öz həyatlarını riskə atırlar. Onlar əbədi susdurula biləcəklərini dərk etdikdə belə, həqiqəti söyləyirlər. Onlar digərlərinin əhəmiyyət vermədikləri və ya hətta mövcudluğundan belə xəbərdar olmadıqları problemləri işıqlandırırırlar. Onlar bizim hüquqlarımızı müdafiə edirlər. Onlar öz hüquqlarına layiqdirlər." Təqib, hədə-qorxu və repressiya hərəkətləri hüquq müdafiəçiləri və ya şahidlərə təzyiq göstərməklə onlara öz problemlərini səsəndirməyə və BMT və ya digər beynəlxalq təşkilatlarla işləməyə mane olur.

VAHİD ÖMƏROV,
falsəfə üzrə falsəfə doktoru